

Bokanmälningar

Lennart Berg (red):

Sparande, skatter och kreditpolitik

Hushållens sparande, eller kanske mer korrekt uttryckt bristande sparande, har tilldragit sig stort intresse under senare tid. Det var lågt redan under 1970-talet, sjönk ytterligare under 1980-talet och har under senare år varit noll eller nära noll. Olika förklaringar till senare års utveckling har framförts. En av de mer populära förklaringarna är det höga skattetrycket. På senare tid har emellertid också ett nygammalt argument fått förnyad aktualitet, nämligen avregleringen på kreditmarknaden. Den svenska kreditmarknaden var under hela efterkrigstiden hårt reglerad. Målsättningen med denna politik var att styra och fördela kreditutrymmet på ett för samhället önskvärt sätt vid en förhållandevis låg räntenivå. Från myndigheternas sida var man i första hand intresserad av att tillgodose statens och bostadssektorns behov av billiga krediter.

Räntan hölls därför, med vissa undantag, på en mycket låg nivå. Kontrollen av marknadsräntan på den etablerade kreditmarknaden blev möjlig genom att Riksbanken via lagstiftning hade rätt att kontrollera bankernas in- och utlåningsräntor. Detta gjorde utbudet av krediter otillräckligt för att möta allmänhetens kreditefterfrågan. För att inte den prioriterade sektorns behov av krediter skulle drabbas kunde Riksbanken genom användande av en rad olika selektiva åtgärder styra kreditfördelningen. Den oprioriterade sektorns, däribland hushållens, behov av krediter kunde därmed inte tillfredsställas på den etablerade kredit-

marknaden. Hushållen fick istället förlita sig till alternativa finansieringskällor, vilket kan vara ett skäl till att den svarta kreditmarknaden expanderade snabbt. Detta var speciellt fallet under senare delen av 1970-talet.

Styrningen av kreditmarknaden blev allt svårare varför man från ansvarigt håll i början av 1980-talet började att låta något på den tidigare hårda regleringen. Därefter gick det snabbt och 1985 eliminerades i princip den sista regleringen i och med att utlåningstaket för bankernas oprioriterade utlåning togs bort. Som en följd av avregleringen ökade utlåningen till hushållen mycket snabbt. Denna utlåningsexpansion har anförts som en orsak till den sjunkande sparkvoten.

Vad beträffar utformningen av det svenska skattesystemet, har det påpekats att de höga och progressiva marginalskatterna i kombination med avdragsrätten för räntekostnader sänker den effektiva räntan. Detta stimulerar låntagande på bekostnad av sparande. Förutom det allmänt sett höga skattetrycket kan netecknas det svenska skattesystemet av "icke-neutralitet", som betyder att vissa tillgångars avkastning beskattas nominellt, andras reallt medan en tredje grupp tillgångars avkastning inte beskattas alls. Det förekommer självklart också kombinationer av dessa principer. Den icke neutrala beskattningen driver in skatteklar som leder till förskjutningar i valet av sparform. Banksparande missgynnas exempelvis grovt medan investeringar i improduktiva tillgångar som konst och antikviteter gynnas.

Boken *Sparande, skatter och kreditpolitik* (Sparfrämjandet, Stockholm, 1987) syftar till att diskutera hur skattesystemet och avregleringen av kreditmarknaden

påverkat sparandet. Förutom denna diskussion innehåller boken också en analys av hushållens förmögenheter, dess sammansättning och storlek. Sammanlagt rymmer fyra bidrag. I det första, författat av Enrique Rodriguez, behandlas det svenska skattesystemet. Rodriguez har tagit ett historiskt perspektiv på frågan och diskuterar ingående hur det svenska skattesystemet förändrats och utvecklats över tiden. Vi får lära oss mycket om skattesystemets uppbyggnad, om dess snedvridande effekter, om de olika skatternas storlek och historia samt i vad mån de använda skatterna uppfyller sina funktioner. Rodriguez påpekar, föga förvånande, att det nuvarande skattesystemet inte är försvårbart, därför att det är en blandning av olika principer som verkar snedvridande på olika objekts avkastning och för att det inte fyller någon av de kända och uttalade funktionerna, vad avser finansiering, utjämning, enkelhet, incitament och stabilisering.

Däremot får vi kanske inte veta så mycket om skattesystemets speciella effekter på hushållens sparande. Som läsare får man intrycket av att historikern Rodriguez uppehållit sig lite för mycket vid de historiska perspektiven och ägnat mindre intresse åt den frågeställning som man kanske egentligen är intresserad av, dvs hur skattesystemet påverkar hushållens sparande.

Det andra bidraget är en presentation av hushållens förmögenheter. Det är skrivet av Anders Klevmarken och innehåller en genomgång av några resultat från det datainsamlingsprojekt som Klevmarken själv svarar för, den sk HUS-datan. Klevmarken finner, i likhet med andra studier på området, att förmögenheterna är mer ojämnt fördelade än inkomsterna. Han poängterar samtidigt att förmögenheterna i hans studie är avsevärt mindre ojämnt fördelade än vad som framkommit i andra studier på området. Detta skall emellertid inte tolkas som om det skett en dramatisk förmögenhetsutjämning. Förklaringen ligger snarare i att Klevmarken till skillnad från andra inkluderar hushållens tillgångar i varaktiga konsumtionsvaror. Tyvärr diskuterar inte Klevmarken sina slutsatser särskilt uttöm-

mande. Detta är tråkigt eftersom nya strömningar på området betonar hur en vidgning av förmögenhetsbegreppet till att omfatta också konsumtionskapitalet och en uppdelning av förmögenheten på sk capital wealth och life cycle wealth (som bland annat består av varaktiga konsumtionsvaror), bidrar till att förklara många av de oklarheter som funnits i tidigare studier.

Klevmarken försöker också att förklara orsakerna till förmögenhetsskillnaderna. Resultatet visar att en betydande del av förmögenhetsskillnaderna låter sig förklaras av stadium i livscykeln. Detta är inte heller särskilt förvånande eftersom just livscykel tillgångarna svarar för en betydande andel av de totala tillgångarna i Klevmarkens studie, ca 70 procent. Klevmarken undersöker också i vad mån olikheter i förmögenheter ger upphov till olikheter i placeringsval. Resultatet av hans undersökningar visar att bilden ser mycket olika ut för olika hushållsgrupper.

Klevmarkens bidrag är intressant men det hade kunnat förbättras om det innehållit en teoretisk ram för framställningen samt en jämförelse med resultat uppnådda i andra studier. Det unika med Klevmarkens studie ligger i dataanvändningen, men det tycks mig som om Klevmarkens siffror ibland är väl tilltagna. För att kunna bedöma detta på ett rättvisande sätt hade alltså möjligheten till en jämförelse varit önskvärd.

I Lennart Bergs bidrag diskuteras en av bokens kärnfrågor – sambandet mellan kreditpolitiken och hushållens sparande. Berg inleder med en beskrivning av kreditmarknadens utveckling under åren 1985–1986 då de sista regleringarna avlägsnades. Hans slutsatser från dessa studier är att hushållens kreditefterfrågan ökade kraftigt när taken för bankernas och bostadsinstituten utlåning togs bort, med ökad utlåning som följd. På denna punkt borde Berg ha varit försiktig. Det var knappast hushållens efterfrågan som ökade som följd av avregleringen utan snarare utbudet av krediter till hushållssektorn. Trots den ökade utlåningen var hushållens finansiella sparande ändå positivt under 1986, vilket förklaras av att de finansiella tillgångarna ökade snabbare

än skulderna. I en framtida prognos förväntar sig Berg också att det finansiella sparandet skall fortsätta att öka.

I ett andra avsnitt diskuterar Berg också sparkvoten under den längre perioden 1970–1985. I detta avsnitt fokuseras intresset på hur sparkvoten kan uppdelas på olika komponenter. Berg finner att det finansiella sparandet ökat under 1980-talet medan det reala sparandet sjunkit dramatiskt. Som förklaring till detta anges förändrade avkastningar.

Som helhet betraktat är Bergs bidrag intressant och det omfattar mycket av den aktuella debatten på området. Mot det första avsnittet kan emellertid invändas att analysen är något ofullständig och inte vilar på en teoretisk och solid grund. Hans empiriska analys omfattar dessutom knappt två år. Det synes mig därför väl djärvt att dra några långtgående slutsatser enbart på grundval av dessa begränsade data. Det senare avsnittet hade vunnit på om Berg mera explicit diskuterat kredit-tillgångens betydelse för sparandet. Under den av Berg analyserade perioden 1970–85 utsattes kreditmarknaden av många olika slag av direkta utlåningsbegränsningar. På basis av tidigare data bjuds med andra ord rika möjligheter att studera hur sparandet över en längre period påverkats av åtstramningar och lättnader. Detta skulle kunna utgöra en lämplig start för en närmare och mera uttömmande analys av avregleringens effekter på 1980-talet.

Det avslutande bidraget är skrivet av Alf Lindqvist. Karaktären på detta är ekonomiskt-psykologiskt och det syftar till att på ett "mikro-makro"-plan diskutera varför hushållen egentligen sparar. Lindqvist diskuterar fyra olika motiv till att spara, motiv som kan liknas vid sparandets behovshierarki; kassaförvaltningsmotivet, buffert- och trygghetsmotivet, målsparatet och förmögenhetsförvaltningsmotivet. Att detta är en "bra" beskrivning av verkligheten understryks av att de av hushållen uppgivna sparmotiven i stort sett överensstämmer med de som ges av behovshierarkin.

För att ytterligare belysa psykologins viktiga roll i denna fråga diskuterar Lindqvist därefter två nya sparformer, alle-

manssparandet och det av sparbankerna lanserade miljonkontot. Båda dessa sparformer var lyckosamma, men av olika skäl. Lindqvist förklarar detta med att olika produktvillkor attraherar olika kategorier av människor. Han betonar därför vikten av att känna till de olika psykologiska motiven till att spara. Förutsättningen för att sparstimulerande åtgärder skall få den önskade effekten på kort sikt är enligt Lindqvist att hushållen erbjuder många olika sparformer med varierande inriktning samt att dessa marknadsförs på ett tillfredsställande sätt. För långsiktiga resultat krävs emellertid att behovspyramiden "lärs ut", snarare än marknadsföring, tillfälliga skattelindringar eller att skapa "drömmar" och förhoppningar om miljonvinster.

Lindqvists bidrag är viktigt därför att det fokuserar intresset på grundläggande behov och hur dessa påverkar beteendet. Detta till skillnad mot framställningen i den traditionella nationalekonomiska litteraturen, där dessa aspekter vanligtvis hänförs till en "svart box".

Boken bör ses som ett brett inlägg i den ekonomiskpolitiska debatten. Den är intressant och läsvärd och den avlivar också vissa myter som borde ha blivit avlivade för länge sedan. För lekmannen är boken en lättillgänglig beskrivning av några aspekter på hushållssparandet och den gör för övrigt inte heller anspråk på att ge en fullständig beskrivning av ämnet.

Men jag upplever samtidigt boken som något ofullständig. Detta eftersom den i många stycken saknar den teoretiska ram som är nödvändig för att läsaren skall få en djupare förståelse för de diskuterade frågorna. Som helhet tycker jag emellertid att boken tjänat sitt syfte och fyller en uppgift som exempelvis bredvidläsningsbok för studenter eller för personer som i sitt arbete kommer i kontakt med dessa frågeställningar. Det är emellertid synd att den "sista putsen" inte gjordes. Den skulle ha gett boken det lyft, framför allt på det teoretiska planet, som den kanske ändå skulle behövt.

Fil dr ANNE-MARIE PÅLSSON
Nationalekonomiska institutionen
Lunds universitet